

Africká unie – integrace reálná nebo deklarativní?

PETR JELÍNEK

První summit *Africké unie*, který se konal v červenci 2002 v jihoafrickém Durbanu, byl nejen vyvrcholením procesu transformace *Organizace africké jednoty (OAJ)*, zahájeného na mimořádném summitu OAJ v libyjské Syrtě v září 1999, ale též jedním z projevů širšího úsilí o proměnu afrického kontinentu, o „africkou renesanci“. Kromě prohlubování integrace se mobilizace reformních snah projevila iniciativou *Nové partnerství pro africký rozvoj (NEPAD)*, vizí hospodářského zotavení Afriky vycházející z nových principů.¹ Mezi iniciativou NEPAD a Africkou unií přitom existují vzájemné vazby. Dokument NEPAD spoléhá na Africkou unii v oblasti bezpečnosti a řešení konfliktů a zdůrazňuje význam regionální hospodářské integrace pro příliv zahraničních investic, Africká unie plán NEPAD podporuje a vyhodnocuje.

Na durbanském summitu Africké unie nahradil Chartu OAJ s definitivní platností *Zakládající akt Africké unie*.² Tento dokument výrazně urychluje institucionální proměnu africké kontinentální organizace. Předpokládá totiž existenci řady institucí, jejichž vznik *Abujská smlouva o založení Afrického hospodářského společenství* z roku 1991 stanovila až na léta 2023–2028. Po schválení a ratifikaci příslušných protokolů by měl být vytvořen Panafrický parlament, Soudní dvůr a finanční instituce (Africká centrální banka, Africký měnový fond a Africká investiční banka).³ Vzniknout by měla též Hospodářská, sociální i kulturní rada, jejímž prostřednictvím by měla být zajištěna participace různých sociálních a profesních skupin z členských států na integračním procesu. Nejvyšším orgánem však nadále zůstává Shromáždění, skládající se z hlav států a vlád nebo z jejich zplnomocněných zástupců. Kromě vzniku nových institucí předpokládá Zakládající akt Africké unie i změnu názvů institucí existujících v rámci Organizace africké jednoty. Rada ministrů se změnila na Výkonnou radu a generální sekretariát nahradila Komise Africké unie.⁴

Kromě institucionální obměny přinesl Zakládající akt Africké unie i změnu v celkovém pojetí africké kontinentální organizace. Zvláště výrazná je tato změna v přístupu k principu nevměšování do vnitřních záležitostí. Pro OAJ byla zásada nevměšování do vnitřních záležitostí naprosto zásadní normou, přičemž důraz kladený na dodržování tohoto principu vyústil v praxi uznávání legitimacy faktických držitelů moci bez ohledu na to, jakým způsobem se zmocnili vlády. Odchyly od této normy byly zcela výjimečné⁵ a snaha o zpochybnění legitimacy faktické vlády dokonce počátkem 80. let vážně ohrozila samu existenci OAJ.⁶ Africká unie sice princip nevměšování do vnitřních záležitostí zařadila mezi své zásady, avšak vyhradila si právo intervenovat v členských státech v případech válečných zločinů, genocidy nebo zločinů proti lidskosti. Zakládající akt Africké unie odsoudil neústavní změny vlády a předpokládá vyloučení vládců, kteří se moci chopí neústavním způsobem, z veškerých aktivit Africké unie.⁷ Počítá též s uvalením sankcí na státy, které by se neřídily rozhodnutími a politikou Unie nebo které by řádně neplatily stanovené příspěvky.⁸

V souladu s touto zásadní změnou v přístupu k otázce nevměšování do vnitřních záležitostí bylo též schválení *Protokolu o ustavení Rady míru a bezpečnosti Africké unie* durbanským summitem. Význam tohoto kroku (byť protokol nebyl dosud podepsán a ratifikován nadpoloviční většinou členských států) vystupuje do popředí právě ve srovnání s OAJ, která nedisponovala žádným obdobným orgánem. Návrh Sierry Leone na vytvoření patnáctičlenné Politické a bezpečnostní rady OAJ z roku 1980 nezískal dostatečnou

podporu⁹ a působit nezačala ani Komise pro zprostředkování, smířování a arbitráž, jejíž vznik Charta OAJ předpokládala, a to přesto, že byl již na káhirském summitu v roce 1964 schválen Protokol o jejím ustavení.¹⁰ Po dlouhá léta – až do schválení *Mechanismu pro prevenci, řízení a řešení konfliktů* v 90. letech – bylo řešení sporů a konfliktů mezi africkými státy řešeno pomocí zvláštních *ad hoc* výborů. Až tedy dojde ke vzniku Rady míru a bezpečnosti Africké unie, zamýšlené zmíněným protokolem jako stálý orgán pro prevenci, management a řešení konfliktů, bude se jednat o krok v kontextu africké integrace skutečně bezprecedentní. Jejím úkolem bude usnadňovat včasnou a efektivní reakci na konflikty nebo krizové situace v Africe, doporučovat intervenci v případě válečných zločinů, genocidy a zločinů proti lidskosti, zavádět sankce v případě neústavní změny vlády v členském státě, stejně jako přispívat k poválečné rekonstrukci, koordinovat boj proti terorismu a rozvíjet společnou obrannou politiku. Rada míru a bezpečnosti Africké unie se bude skládat z patnácti členů, volených na dobu dvou nebo tří let, přičemž při volbě jejích členů bude uplatňován princip vyváženého zastoupení regionů a zásada rotace. Z jejího jednání budou vyloučeny ty státy, které budou přímo zapojeny do projednávaného konfliktu. Kromě Rady míru a bezpečnosti Africké unie bude do řešení konfliktů zapojen též tzv. Panel moudrých, jehož členy se stanou vysoce respektované osobnosti. Využitím Panelu moudrých pro urovnávání sporů bude zúročena dosavadní zkušenost OAJ se zapojováním význačných osobností (zpravidla stávajících nebo bývalých státníků) do řešení konfliktů.¹¹ Dalšími prvky systému předvídaného Protokolem o ustavení Rady míru a bezpečnosti Africké unie bude Kontinentální systém včasného varování, Africké síly rychlé reakce¹² a Zvláštní fond (Fond míru), z něhož budou financovány mírové operace.¹³

Síly rychlé reakce se budou skládat z různě specializovaných jednotek, které budou pro potřeby Africké unie vyčleněny jednotlivými členskými státy. Síly rychlé reakce budou plnit úkoly při mírových misích a zasahovat v členských státech v případech genocidy nebo zločinů proti lidskosti. Budou moci být nasazeny také na žádost členského státu, popřípadě preventivně intervenovat s cílem zabránit eskalaci. Jejich úkolem však bude rovněž odzbrojování a demobilizace po skončení konfliktu. Protokol počítá též s vytvořením Výboru vojenských poradců, který se bude skládat z vysokých důstojníků členských států Rady míru a bezpečnosti Africké unie a který jí bude radit ve vojenských otázkách. Výbor vojenských poradců se bude moci scházet i na úrovni náčelníků štábů členských států Rady míru a bezpečnosti Africké unie.¹⁴

Přestože durbanský summit Africké unie neschválil návrh na vytvoření jednotné africké armády, předložený libyjským vůdcem plukovníkem Muamarem Kaddáfím, ale pouze jej předal skupině expertů k prozkoumání, představují ustanovení Zakládajícího aktu Africké unie o společné obranné politice, stejně jako zamýšlené vytvoření Afrických sil rychlé reakce překonání dosavadní tradice OAJ. Jako ústupek radikálním státům¹⁵ sice zakládající addisabebeská konference OAJ v roce 1963 zařadila mezi komise OAJ tzv. obrannou komisi, ale ta nebyla příliš aktivní. Poté, kdy byl v roce 1965 zamítnut její návrh na vytvoření Africké obranné organizace,¹⁶ se znovu sešla až po portugalském útoku na guinejské hlavní město Konakry v listopadu 1970.¹⁷ Podobně se OAJ po neúspěchu s vysláním panafrických sil do Čadu v letech 1981–1982¹⁸ neodhodlala k dalšímu vyslání mírových sil. Ačkoli některé prvky současného integračního procesu na africkém kontinentě připomínají návrhy, s nimiž počátkem 60. let vystupovali radikální panafricanisté v čele s ghanským prezidentem Kwamem Nkrumahem,¹⁹ nelze než zdůraznit, že Africká unie zůstává mezivládní organizací, a proto ji není možné chápat jako realizaci koncepce Spojených států afrických. Hlavním orgánem i nadále zůstává Shromáždění hlav států a vlád. Africká unie nedisponuje silným exekutivním orgánem, princip nevměšování do vnitřních záležitostí zůstává (ač v oslabené podobě) zachován a protokoly ustavující Panafrický parlament nebo Africkou centrální banku nebyly ani podepsány, natož ratifikovány všemi členskými státy.

Otázkou však zůstává, jakou cestou se integrace na africkém kontinentě bude ubírat a zda je vytvoření Spojených států afrických dosažitelným cílem. O zodpovězení této otázky se nyní pokusím s využitím teorií integrace.

PERSPEKTIVY AFRICKÉ INTEGRACE PODLE NEOFUNKCIONALISTICKÉHO PARADIGMATU

Neofunkcionalistický přístup ke zkoumání fenoménu mezinárodní integrace vycházel z funkcionalistického paradigmatu, spojeného s dílem Davida Mitranyho.²⁰ Funkcionalismus předpokládal vznik světové federace v důsledku přenesení loajality občanů a jejich očekávání z národního státu na mezinárodní organizace. Mitrany se domníval, že komplexnost problémů, jimž čelí moderní společnosti, vyžaduje řešení na mezinárodní úrovni, a proto předpokládal vznik mezinárodních organizací, řešících specifické praktické úkoly. Z předpokladu, že loajalita občanů vychází z toho, jak objekt loajality plní své funkce, Mitrany vyvozoval, že se občané začnou identifikovat s funkčně zaměřenými mezinárodními organizacemi. Jakmile by byl jednou zahájen proces integrace, došlo by k automatickému procesu změn, v jehož rámci by byly zkušenosti s integrací v jedné oblasti přenášeny do jiných oblastí, až by vznikla světová federace, skládající se z mnoha funkčně zaměřených organizací.²¹

Přesměrování loajality obyvatelstva na nové instituce hrálo rozhodující roli i v modifikované funkcionalistické teorii – v neofunkcionalismu. Přední představitel neofunkcionalistické školy Ernst Haas chápal politickou integraci jako „*proces, v němž jsou političtí aktéři v různých samostatných národních prostředích přesvědčováni o tom, aby přesměrovali svou loajalitu, svá očekávání a své politické aktivity směrem k novému centru, jehož instituce mají nebo vyžadují jurisdikci nad dříve existujícími národními státy*“.²² Výsledkem procesu politické integrace má být vznik nového politického společenství. Politické společenství znamená stav, v němž specifické skupiny a jednotlivci vykazují více loajality k ústředním politickým institucím než k jakékoli jiné politické autoritě. Vznik nového nadnárodního politického společenství pak měly podle Haasova názoru charakterizovat následující rysy:

- „1) *zájmové skupiny a politické strany na národní úrovni dávají přednost nadnárodním opatřením před činností národních vlád, nebo nejsou v názoru na tuto otázku jednotné;*
- 2) *zájmové skupiny a politické strany se organizují na nadnárodní úrovni, aby se lépe prosadily v rozhodovacím procesu, nebo definují své zájmy v kategoriích přesahujících národní stát;*
- 3) *zájmové skupiny a politické strany se ve svém úsilí spojují na nadnárodní úrovni do koalic na základě společné ideologie;*
- 4) *zájmové skupiny a politické strany při vzájemné konfrontaci na nadnárodní úrovni dospějí ke vzniku souboru společných hodnot, k novému nacionalismu (supranacionalismu);*
- 5) *zájmové skupiny, politické strany a vlády akceptují princip právního státu, podřizují se nadnárodním soudním rozhodnutím, direktivám a nařízením, nebrání jejich prosazování a neignorují je, a to i pokud by s nimi nesouhlasily; když oponují nadnárodním politikám, činí tak legálními cestami a nehrozí odtržením;*
- 6) *vlády navzájem vyjednávají v dobré víře a obecně dosahují dohody, nestaví se stále do pozice obhájce národních zájmových skupin; politické společenství se posiluje, pokud vlády netrvají na formálním nebo neformálním právu veta.“²³*

Ernst Haas odmítl Mitranyho tezi o automatickosti procesu integrace. Zastával totiž názor, že si experti mezinárodních organizací musejí být vědomi politického kontextu a jednat shodně s politickou podporou. Zpochybnil též tezi, že loajalita občanů vyplývá ze spokojenosti s výkonem funkcí organizací. K integraci podle Haasova názoru povede institucionalizovaný způsob prosazování zájmů v rámci mezinárodní organizace a plnění

úkolů organizací, a to přesto, že aktéři nemusejí vědomě usilovat o integraci. Integrace, růst moci a kompetencí mezinárodních organizací, bude výsledkem expanze vědomě stanovených úkolů, ale i nezamýšleným následkem plnění předchozích úkolů.²⁴ Integrace je podle Haasova názoru výsledkem specifických rozhodnutí přijatých vládami jednajícími ve spojení s politicky relevantními organizovanými skupinami.²⁵ Předpokladem k uplatnění integračních zkušeností v novém kontextu je vůle těchto aktérů, vyplývající z jejich analýzy vlastních zájmů.²⁶ Není ovšem nutná identita požadavků aktérů, stačí jejich konvergence.²⁷ Pokud aktéři na základě zkušeností získaných v integračním procesu dospějí ke konsenzu o procedurách, tento konsenzus přispěje k dosahování integračního jednání v nových situacích. Původní funkční úkol má vlastní expanzivní logiku, působící ve prospěch organizace a snižující moc členských států. Dobrovolná sdružení, obracející se na nové nadnárodní centrum, by ale měla být v obdobném postavení, pokud se týká členstva, ideologie, síly a postavení v domácí zemi.²⁸ Značný význam pro úspěch integrace přikládal Haas vedení organizace. Mělo by být schopné redefinovat záměry organizace podle původně nezamýšlených důsledků předchozích akcí a přesvědčit své členy o tom, že taková adaptace programu organizace je v souladu s jejich zájmy. Vedení musí rozvinout ideologii organizace, na jejímž základě budou stanovovány jednotlivé programové cíle, pro něž budou získávány koalice příznivců. Plánování programu musí být vedeno politicky. Rozhodovací proces by měl být takový, aby smiřoval konfliktní zájmy nikoli na základě nejmenšího společného jmenovatele nebo kompromisu, ale na základě rozšíření oblastí společného zájmu.²⁹

Funkcionalistický přístup se stal součástí diskuze o africké integraci od počátku 60. let. Výrazem funkcionalismu byla označována koncepce počítající s postupným vývojem panafrické integrace od hospodářské spolupráce na úrovni regionů přes posilování regionálních integračních uskupení až po následné vytvoření panafrické unie z těchto regionálních celků.³⁰ Počátkem 60. let tuto tezi hájili nejen její skuteční zastánci, ale i odpůrci plánů na omezení suverenity států.³¹ Koncem 70. let byly úvahy o této strategii panafrické integrace obnoveny v souvislosti s diskuzí o ustavení Afrického hospodářského společenství a následně včleněny do *Lagoského akčního plánu*, který byl schválen zvláštním ekonomickým summitem OAJ v roce 1980. Podle tohoto plánu měly být v průběhu 80. let vytvořeny regionální preferenční obchodní zóny a v jejich rámci měla být postupně snižována a následně zcela odstraněna cla. Na základě harmonizace a následného propojení regionálních zón volného obchodu mělo v průběhu 90. let vzniknout Africké hospodářské společenství. Podobně v oblasti finančních otázek počítal Lagoský akční plán s vytvořením regionálních clearingových systémů, jejichž integrace měla do konce 80. let umožnit vznik Africké platební unie.³² Na Lagoský akční plán navázala *Smlouva o založení Afrického hospodářského společenství (AHS)*, kterou hlavy afrických států a vlád podepsaly na 27. summitu OAJ v Abuji v červnu 1991.³³ Abujská smlouva počítala s několika stadii, během nichž mělo být vytvořeno Africké hospodářské společenství. První fázi (1994–1999) mělo charakterizovat posilování existujících regionálních hospodářských společenství, popřípadě vytváření nových tam, kde žádná neexistovala. Ve druhé fázi (1999–2007) měl být v rámci regionálních hospodářských společenství postupně uvolněn obchod a harmonizována cla na zboží ze třetích států. V průběhu třetí fáze (2007–2017) se měla regionální hospodářská společenství rozvinout do zón volného obchodu a do celních unií. Ve čtvrté fázi (2017–2019) pak měly být celní a netarifní bariéry mezi regionálními hospodářskými společenstvími koordinovány s ohledem na ustavení kontinentální celní unie. Nejvýznamnějším bodem páté fáze (2019–2023) mělo být vytvoření afrického společného trhu. V šesté fázi (2023–2028) měl být tento trh doplněn o Africkou centrální banku, vydávající africkou měnu. V roce 2028 by tak měla existovat Panafrická hospodářská a měnová unie s volným pohybem osob a výrobních faktorů. Ustaven by měl být též Panafrický parlament.³⁴ Abujská smlouva zůstává v platnosti vedle Zakládajícího aktu Africké unie, Zakládající akt pouze předpokládá výrazné urychlení zavádění institucí předvídaných abujskou smlouvou.

Označení koncepce obsažené v abujské smlouvě za „funkcionalistický přístup“ je oprávněné v tom, že tato smlouva předpokládá postup od ekonomické spolupráce k politické jednotě. Na rozdíl od Haasovy teorie nepřikládá však žádnou zvláštní váhu působení nadnárodní byrokracie v integračním procesu ani nepovažuje za rozhodující faktor přesun pozornosti a aktivit zájmových skupin i politických stran na nové centrum rozhodování. Důraz neklade ani na přesun loajality obyvatel na nové nadnárodní centrum.

Nadnárodní byrokracie měla ve všech případech mezinárodní integrace na africkém kontinentě velmi slabé postavení. Generální sekretář OAJ (příznačně plným titulem „administrativní“ generální sekretář) dokázal získat jistou pozici pouze v prvních letech existence organizace, a to díky osobním kvalitám Dialla Telliho,³⁵ který se snažil iniciovat politiku OAJ v rámci omezení daných Chartou OAJ. Avšak jeho nástupci již nedokázali tuto pozici obhájit a byli jako reprezentanti organizace zcela zastíněni předsedy OAJ (jimiž se na rok stávali nejvyšší představitelé států, v nichž se konalo Shromáždění hlav států a vlád). Samostatné jednání generálního tajemníka Edema Kodja v roce 1982 téměř přivedlo OAJ k zániku. Když totiž obdržel od 26. členského státu (z padesáti) souhlas s tím, aby se Saharská arabská demokratická republika stala členem organizace, přizval jejího zástupce na jednání Rady ministrů. Devatenáct členských států opustilo na protest zasedání Rady ministrů a bojkotovalo následná zasedání orgánů OAJ, což způsobilo, že se 19. summit OAJ plánovaný na srpen 1982 do Tripolisu neuskutečnil.³⁶ Zakládající akt Africké unie sice generální sekretariát přejmenoval na Komisi Africké unie, avšak její kompetence nebyly dosud stanoveny a pravděpodobnost, že by získala takové pravomoci, aby mohla plánovat integrační proces a vytvářet rozvoj integrace podporující zájmové koalice, není příliš vysoká (byť lze očekávat její posílení). Relativně slabá pozice generálního sekretariátu a koncentrace rozhodujících pravomocí do rukou nejvyšších představitelů států necharakterizovaly pouze strukturu OAJ, ale i africká regionální integrační uskupení. Vzhledem ke slabosti nadnárodních orgánů se na ně zájmové skupiny ani politické strany členských států³⁷ neobracely se snahami o prosazení určitých cílů. Kromě toho, že nadnárodní byrokracie nebyly centry, kde by se rozhodovalo, sehrála svou roli i skutečnost, že zájmová sdružení ani politické strany se v subsaharské Africe zpravidla neorganizují jako nástroje k prosazování rozdílných koncepcí hospodářské a sociální politiky, vyplývajících ze zájmů skupin definovaných na základě profese nebo vztahu k výrobním prostředkům. Ve státech jedné strany byly politické strany a odbory nástrojem k mobilizaci obyvatelstva, a proto jejich samostatný, od nejvyšších představitelů států odlišný postup v otázkách týkajících se mezinárodních vztahů byl nemyslitelný. V afrických systémech, pro něž je charakteristický velký počet politických stran, zase tyto strany, stejně jako odbory nebo organizace zaměstnavatelů, obvykle reflektují rozdělení společnosti podle regionálních, jazykových či jiných kulturních předělů.³⁸ Vzhledem k tomu, že primárním ohniskem identifikace jsou většinou společenství, která se nekryjí se státy, není také otázka přesunu loajalit ze států na nadnárodní strukturu příliš relevantní.

Integrace v subsaharské Africe nepostupuje tedy podle neofunkcionalistické teorie. Přesto jsme svědky fenoménu „přetékání“ (*spill-over*). V rámci Organizace africké jednoty bylo vytvořeno Africké hospodářské společenství a sama OAJ se nyní změnila na Africkou unii. Preferenční obchodní zóna východní a jižní Afriky (PTA) se v 90. letech transformovala na Společný trh východní a jižní Afriky (COMESA). Jihoafrická rada pro koordinaci rozvoje (SADCC) rozšířila v 80. letech své aktivity ze spolupráce, zaměřené na realizaci společných projektů, na oblast obchodu a v 90. letech se transformovala na Společenství pro rozvoj jižní Afriky (SADC), zahrnující i oblast bezpečnosti. V roce 2000 byla tato struktura doplněna o Jihoafrickou zónu volného obchodu, jejímiž členy se stala většina členských států SADC. Jak si tento vývoj vysvětlit, pokud se neuplatňuje neofunkcionalistický model?

ROLE IDEOLOGIE

V rámci integračních procesů v Africe se nadnárodní struktury nestávají ohniskem zájmu dobrovolných sdružení ani loajalit občanů, integrace je výhradně záležitostí afrických elit. Nebylo by proto možné vysvětlit integrační procesy na africkém kontinentě ideologickým přesvědčením afrických státníků?

Funkci ideologie africké integrace plní panafricanismus, který však během svého vývoje obsahoval širší spektrum idejí než jen požadavek na ustavení politické jednoty afrického kontinentu. Počátky panafricanismu lze najít v afroamerickém prostředí, kde byly dávno zapomenuty rozdíly, které dělily předky Afroameričanů před prodáním do otroctví, a kde byla velmi intenzivně pocítována zkušenost s rasovou diskriminací. Přihlášení se k africkému dědictví, které se v několika případech změnilo v úvahy o přesídlení Afroameričanů zpět do Afriky, stejně jako idea jednoty všech osob černé pleti, bylo součástí úsilí Afroameričanů o dosažení rovnoprávnosti. Emancipační prvek byl však dominantní i v panafricanismu rozvíjeném v prostředí afrických komunit v evropských metropolích nebo v rámci úzké vrstvy Afričanů, kterým se dostalo evropského vzdělání. Panafricanismus tak zahrnoval univerzálními demokratickými hodnotami zdůvodněný nárok na rovnoprávnost, zájem o africkou minulost a současnost bez ohledu na koloniálními mocnostmi narysované hranice, požadavek na poskytnutí samosprávy africkým koloniím (později volání po nezávislosti) nebo odsuzování nejvýraznějších nespravedlností koloniálních režimů. Až blížící se dekolonizace postavila do popředí otázku politické a ekonomické jednoty Afriky. Mnohými vzdělanými Afričany, vůdčími představiteli národněosvobozenického zápasu, kteří se neopírali o tradiční mocenské struktury, nebyly koloniální hranice ani rozdíly pocházející z prekoloniálního období považovány za podstatné, jednota Afriky jim připadala jako zcela logické postkoloniální uspořádání.

Idea panafricanismu zůstala nezpochybněna i poté, kdy se postkoloniální elity začaly věnovat spíše upevňování pozic v jednotlivých nově nezávislých státech a řešení jejich naléhavých problémů. Panafricanismus se stal pravidelnou součástí projevu afrických politiků, i když často šlo o pouhá rétorická cvičení. Zároveň však nelze zpochybnit skutečnost, že mnohé africké státy, motivované panafrickou solidaritou, podstoupily značné oběti ve prospěch národního osvobození Afričanů žijících pod koloniální nadvládou nebo v podmínkách rasové diskriminace (tanzanská pomoc mosambickému národněosvobozenickému hnutí, zambijský a mosambický bojkot Rhodesie, mosambická pomoc zimbabwským guerillovým bojovníkům atd.).

Ačkoli se afričtí státníci ve svém integračním úsilí odvolávají na ideály panafricanismu, k pochopení a vysvětlení fenoménu integrace na africkém kontinentě nám samotná oddanost elit panafricanismu nestačí. Přihlášení se k panafricanismu nebylo totiž vždy zárukou podpory integračních kroků. Nejenže se k ideálu africké jednoty verbálně hlásili i ti afričtí státníci, kteří nebyli ochotni vzdát se jakýchkoli pravomocí ve prospěch afrického celku a kteří podnikali opatření směřující přímo proti integračnímu úsilí, ale existují též případy, kdy k dezintegračním krokům přistoupili i skuteční panafricanisté. Příkladem může být senegalský intelektuál a pozdější prezident Leopold S. Senghor, v jehož politické koncepci hrála rozhodující roli idea zachování jednoty Francouzské západní Afriky.³⁹ Tuto představu Senghor prosazoval proti Felixovi Houphouët-Boignymu z Pobřeží slonoviny, který podpořil předání pravomocí jednotlivým územím Francouzské západní Afriky podle tzv. Rámcového zákona z roku 1956. V následujících letech se Senghorovým cílem stalo obnovení federace. Vzhledem k samostatnosti Guineje a k nátlaku Pobřeží slonoviny a Francie na Horní Voltu a na Dahome se ale členy Federace Mali staly pouze Senegal a bývalý Francouzský Súdán. Když však nejvyšší představitel Súdánu Modibo Keita začal navazovat kontakty se senegalskými tradičními autoritami (marabuty), o něž se Senghor opíral, rozhodl se Senghor z obav o svou mocenskou pozici vyhlásit separátní nezávislost Senegalu, a tak rozbít federaci, která byla předtím jedním z ústředních bodů jeho programu.⁴⁰

Podobným případem se stal neúspěch snah o vytvoření východoafrické federace v roce 1963. Počátkem 60. let se většina příslušníků východoafrických elit hlásila k panafricanismu. V červnu 1963 se sešli premiéři Keni, Ugandy a Tanganiky Jomo Kenyatta, Milton Obote a Julius Nyerere a vyhlásili záměr vytvořit do konce roku východoafrickou federaci. Ugandský premiér Milton Obote musel však čelit domácí opozici vůči ustavení východoafrické federace, protože zastánci jedné z tradičních monarchií, Bugandy, nechtěli federalizovat východní Afriku, ale Ugandu. Milton Obote měl manévrovací prostor zúžen tím, že byl se zastánci bugandského monarchy, stranou Kabaka Yekka, v koalici. Jednání o východoafrické federaci proto ztěžoval a nakonec se Uganda z plánů na východoafrickou federaci zcela stáhla. Milton Obote se však k panafricanismu nadále hlásil, a dokonce i své odmítnutí východoafrické integrace zdůvodnil s využitím panafrické ideologie. Vytvoření regionálního východoafrického uskupení začal totiž prezentovat jako překážku úsilí o kontinentální jednotu.⁴¹ I nyní umožňuje pluralita integračních uskupení africkým politikům proces integrace fakticky narušovat a přitom se prohlašovat za zastánce panafricanismu. Tanzanie tak například vystoupila v roce 1999 ze Společného trhu východní a jižní Afriky (COMESA), protože nesouhlasila se zamýšleným snižováním cel. Svůj postup zdůvodnila však snahou o obnovení Východoafrického společenství.

Ideologie panafricanismu je poněkud neurčitým konceptem, a proto deklarativní oddanost panafricanismu africké státníky nezavazuje k žádným konkrétním krokům ani nebrání žádným konkrétním krokům. Skutečností, že se afričtí politici ztotožňují s panafrickými ideály, nelze proto vysvětlovat integrační procesy.

TRANSAKCIONALISTICKÝ PŘÍSTUP K ANALÝZE INTEGRACE

Na rozdíl od neofunkcionalistického důrazu na přebírání nových funkcí nadnárodním centrem politolog Karl Deutsch chápal integraci vznik koherentního systému z dříve samostatných jednotek, přičemž systém měla charakterizovat vysoká míra vzájemné závislosti komponent.⁴² Jako politické společenství pak Deutch označoval soubor politických aktérů, jejichž vzájemná závislost je schopna podstatně ovlivnit vzájemně relevantní rozhodnutí aktérů. Dosažení určité úrovně vzájemné závislosti je přitom fakt nezávislý na tom, zda si to vlády přejí nebo uvědomují.⁴³ Míra vzájemné relevance jednotek je podle Deutschova názoru dána relativním objemem a vahou transakcí (obchod, cestování, pošta, jiné komunikace), tím, o kolik tyto transakce přesahují úroveň danou náhodou nebo velikostí jednotek. Vysoká míra vzájemné relevance je jistým stupněm politické jednoty, stavem, kdy vlády při vlastním rozhodování musejí brát v úvahu jednání druhých. Vzájemná vnímavost závisí pak na existenci dostatečných kapacit pro komunikaci. Úroveň vzájemné vnímavosti lze posuzovat na základě rychlosti, přiměřenosti a pravděpodobnosti vnímavého jednání.⁴⁴ Také podle Russettova názoru je pro integraci rozhodující existence prostředků komunikace, vzájemné pozornosti a identifikace. Nezanedbatelnou roli při zpracování informací, při řešení problémů a při komunikaci hrají instituce, velmi významné jsou však též neformálními komunikační toky. Vazby mezi národy jako obchod, migrace, turistika, komunikace, kulturní a vzdělávací výměny mají pozitivní vliv na seznamování s potřebami a perspektivami druhých, posilují pocit vzájemné identifikace, podporují připravenost pozitivně odpovídat a přispívají k vzájemné předvídatelnosti jednání. Úroveň transakcí musí být relativně vysoká vzhledem k transakcím uvnitř každého subsystému a měla by mít dostatečnou váhu v rozhodovacím procesu, a to v případě obou partnerů, jinak by nešlo o závislost vzájemnou, ale jednostrannou. Objem transakcí musí být též vyšší, než by se dalo očekávat jen na základě pravděpodobnosti.⁴⁵

Afrika jako celek se rozhodně nevyznačuje vysokou mírou vzájemné závislosti. Obchod se záměrem výrazně převyšuje vnitroafrický obchod, doprava v kontinentálním měřítku je velmi komplikovaná, ať již kvůli nízké hustotě sítě komunikací, kvůli nespojitosti komunikačních systémů, nebo kvůli jejich nízké kvalitě. Zásadní překážkou rozvoje vnitroafrického obchodu je skutečnost, že africké státy jsou často producenty shodných

výrobní. Výrazné rozdíly existují ale mezi jednotlivými regiony. Jihoafrický region charakterizuje poměrně vysoký stupeň vzájemné závislosti. Již od konce 19. století propojuje jižní Afriku relativně hustá železniční síť, stejně jako migrace pracovníků z Njaska/Malawi, Mosambiku, Basutska/Lesotha a Bečuánska/Botswany za prací do zlatých dolů v Jižní Africe. Po rozvoji průmyslu v Jižní Africe v první polovině 20. století a později v Rhodesii provázala region také poměrně intenzivní obchodní výměna, v jejímž rámci Jižní Afrika a Rhodesie/Zimbabwe vyvážely do ostatních zemí regionu výrobky s vyšší přidanou hodnotou. Vzájemná závislost charakterizovala též vztahy mezi Keňou, Tanganikou/Tanzanií a Ugandou, přičemž průmyslová výroba byla koncentrována do Keni. Avšak železniční síť po dlouhou dobu spojovala jen Keňu, Ugandu a sever Tanganiky, centrální tanganičský systém byl na železnici vedoucí od Viktoriina jezera do Mombasy napojen až v roce 1963. Ve střední a západní Africe hrály roli výrobců produktů s vyšší přidanou hodnotou takové státy, jako je Kongo (Brazzaville), Kamerun, Nigérie, Ghana, Pobřeží slonoviny nebo Senegal.

Politické rozhodnutí přistoupit k integračním krokům nebylo determinováno dříve existující intenzivní vzájemnou závislostí. Například na přelomu 50. a 60. let tvořily tzv. Unii afrických států země, které spolu vůbec nesousedily (Ghana a Guinea, později též Mali). Společný trh východní a jižní Afriky (COMESA), vytvořený na základě Preferenční obchodní zóny východní a jižní Afriky (PTA), sahá od Egypta a Súdánu až po Zambii a Namibii, a tak zahrnuje státy, které nemají prakticky žádné vzájemné obchodní vazby. Jihoafrická rada pro koordinaci rozvoje (SADCC) v době svého vzniku nezahrnovala JAR, ale naopak se do jejích aktivit od počátku zapojovala Tanzanie a Angola, jejichž vazby na jihoafrický region byly poněkud volnější. Podobně nástupce SADCC – Společenství pro rozvoj jižní Afriky (SADC) – zahrnul mezi své členy i Demokratickou republiku Kongo nebo Seychely.

ANALÝZA INTEGRAČNÍCH SIL

I když se Karl Deutsch při svých úvahách o integraci zaměřoval na otázku intenzity transakcí a vzájemné závislosti, zahrnul do své analýzy také realistický, mocenské poměry hodnotící přístup. Proces integrace podle jeho názoru začíná zpravidla kolem jádra,⁴⁶ silnějších a rozvinutějších jednotek, jejichž politické elity se stávají aktivními vůdci, sjednotiteli a následně elitou vznikajícího společenství.⁴⁷

Ve stejném směru se ubíraly též úvahy politologa Amitaiho Etzionioho,⁴⁸ který se domníval, že v počáteční fázi integračního procesu hraje rozhodující roli integrující síla, elita. Za efektivní považoval unie vedené jedním členem (hegemonem). Tato jednotka ovšem musí mít dostatečné zdroje a vůli investovat je do unifikace. Hegemon neusiluje o získání ekonomických výhod užitím moci na úkor ostatních jednotek, ale investuje své zdroje, aby získal symbolické zisky (status, vedení, prestiž). Úspěšné mohou být podle Etzioniova názoru též struktury vedené dvěma jednotkami, musejí však být v koalici, nikoli v konfliktu. Dosažení koalice tří a více vedoucích jednotek je již podle jeho názoru velmi obtížné. Unie bez výraznější vedoucí mocnosti trpí pak nedostatkem rozhodnosti. Roli vedoucí síly mohou však podle Etzioniova názoru sehrát i vnější síly, které mohou podporovat integraci diplomatickým tlakem nebo podmiňováním zahraniční pomoci.⁴⁹ Vnější prostředí může však podle Etzioniova názoru ovlivnit integrační proces i jinak. Integraci posiluje hrozba společného nepřítele. Úspěchy integrace v jiných regionech mohou vést k napodobování, k přejímání „módních“ integračních struktur. I když jsou podmínky každého regionu jedinečné, mohou se importované instituce udržet a při zachování obdobné formální struktury plnit odlišné funkce.⁵⁰

V případě kontinentální Afriky bychom obtížně hledali jednoznačného hegemonu, kontinentální integraci však vnější prostředí bezpochyby ovlivnilo. Na počátku addisaběbské konference v roce 1963 nebyly překonány veškeré rozpory mezi radikálními a umírněnými státy, mezi casablanskou a monrovijskou skupinou, mezi zastánci Afriky sjednocené

na federálním základě a příznivci volné mezivládní spolupráce. Komise ministrů zahraničí afrických států před zahájením summitu nejvyšším představitelům doporučila, aby odložili schválení Charty OAJ až na další konferenci, aby mohly jednotlivé státy sdělit své připomínky. Zlomovým momentem addisababské konference se stal projev alžírského prezidenta Ahmeda Ben Belly, který zdůraznil imperativ osvobození afrických území, nacházejících se pod koloniální nadvládou nebo pod vládou bělošských menšin, a tak obrátil diskuzi od sporů o podobu africké jednoty k otázce dekolonizace. Jeho projev vyvolal entuziasmus pro společné vystoupení afrických států proti kolonialismu a v tomto „duchu Addis Abeby“ byla založena Organizace africké jednoty.⁵¹ Právě portugalský kolonialismus, rasistický režim v Rhodesii a apartheid v JAR byly následně odsuzovány na zasedáních orgánů OAJ a tato kritika se stala tmelícím prvkem organizace. Podpora národně-osvobozenického zápasu v Rhodesii a poté v Namibii, stejně jako odpor vůči jihoafrickým snahám o destabilizaci regionu, stály u zrodu neformálního uskupení Státy frontové linie. Primárním důvodem vytvoření Jihoafrické rady pro koordinaci rozvoje (SADCC) se stalo zbavit členské státy závislosti na JAR, a tak zmařit její koncepci Konstelace jihoafrických států.

Pro radikální panafricanisty reprezentované Kwamem Nkrumahem bylo pádným důvodem pro africkou integraci závislé postavení Afriky ve světovém hospodářství.⁵² O tom, že by byl neokolonialismus reálnou hrozbou a vyžadoval vytvoření Spojených států afrických, se ale Nkrumahovi nepodařilo přesvědčit kolegy. Přesto se obavy o postavení Afriky v globalizujícím se světě opět objevují mezi výčtem důvodů pro africkou integraci. Předseda Africké unie, jihoafrický prezident Thabo Mbeki, ve svém projevu k ustavení Africké unie prohlásil, že přišel čas, aby Afrika přestala být marginalizována a aby se ujala svého místa v globálních záležitostech.⁵³ Otázkou pouze zůstává, zda obavy z globální marginalizace mohou být stejně silným integrujícím prvkem jako boj proti kolonialismu a apartheidu.

Ve výčtu externích vlivů na kontinentální africkou integraci se nelze nezmínit o vlivu evropské integrace, která slouží nejen jako inspirace pro označení integračních uskupení, ale i jako důkaz, že je mezinárodní integrace možná.

Vnější prostředí mělo vliv i na regionální integraci v Africe. Idea integračního uskupení Preferenční obchodní zóna východní a jižní Afriky (PTA) a Hospodářského společenství západoafrických států (ECOWAS) vznikla v prostředí OSN. Severské země sehrály rozhodující roli při podpoře Jihoafrické rady pro koordinaci rozvoje (SADCC).⁵⁴ Podpora africké regionální integrace je nedílnou součástí pomoci Evropské unie v rámci partnerství podle dohod z Lomé a z Cotonou,⁵⁵ pozitivně ji hodnotí i Světová banka.

I když Afrika jako celek nemá jednoznačného hegemonu, v případě některých regionů lze nalézt mocnosti, které aspirují na dominantní pozici. Zde je možné uvést koncepci, s níž bývalý jihoafrický prezident de Klerk vystoupil na počátku 90. let, když v rámci své nové diplomacie navštěvoval africké státy. V de Klerkově pojetí představovaly Egypt v severní Africe, Nigérie v západní Africe, Keňa ve východní Africe a JAR v jižní Africe „motory růstu“, centra integrace příslušných regionů.⁵⁶

Dominantní pozice JAR v jižní Africe, vycházející z ekonomického i vojenského potenciálu, je zcela nepochybná. Sporná však zůstává ochota JAR využít své zdroje ve prospěch integrace regionu, zvláště když se tempo hospodářského růstu od 70. let výrazně snížilo. V rámci Jihoafrické celní unie (SACU) k jisté redistribuci ve prospěch chudších států dochází, podobná opatření v rámci celého Společenství pro rozvoj jižní Afriky (SADC) by však byla výrazně nákladnější, zvláště po rozšíření SADC o Demokratickou republiku Kongo.

Dominantní pozice Nigérie v západní Africe, vyplývající z počtu obyvatel a z příjmů z těžby ropy, není automaticky přijímána všemi státy regionu. Zvláště frankofonní státy se s nigerijskou hegemonií nejsou ochotny smířit⁵⁷ a čelí jí separátními integračními kroky. Vedle Hospodářského společenství západoafrických států (ECOWAS), které zahrnuje ce-

lý region, tak působí převážně frankofonní Hospodářská a měnová unie západní Afriky (UEMOA). Nigérie byla ovšem ochotna svou moc projektovat v rámci zásahů v regionu. Operace Monitorovací skupiny ECOWAS pro dohled nad příměřím (ECOMOG) v Libérii a v Sierra Leone Nigérie financovala téměř úplně sama a její vojáci tvořili v jednotkách ECOMOG většinu. Frankofonní Pobřeží slonoviny a Burkina Faso však v Libérii podporovaly Charlese Taylora, jemuž se jednotky ECOMOG snažily zabránit v ovládnutí Monrovie.⁵⁸

V ostatních regionech žádná mocnost jednoznačně nedominuje. V severní Africe je sice Egypt nejlidnatějším státem, ten však nemůže soustředit své aktivity na vývoj na africkém kontinentě a o vliv na africké záležitosti usiluje i libyjský vůdce Kaddáfí. Diverzifikovanější ekonomikou ve východní Africe disponuje Keňa, její celkový potenciál však nepřesahuje potenciál ostatních států regionu o tolik, aby jí zajišťoval nárok na pozici hegemonu. Ve střední Africe se Demokratická republika Kongo změnila v bojiště a bohatší státy regionu, jako je Gabun, Kongo (Brazzaville) nebo Kamerun, nechtějí investovat své zdroje do budování pozice v regionu.

DEKLARATIVNÍ INTEGRACE?

Z výše uvedeného vyplývá, že proces vedoucí k vytvoření Africké unie nelze vysvětlit na základě neofunkcionalistické teorie. Oddanost elit panafricanismu byla jako jediné postačující vysvětlení integračních procesů v Africe také zpochybněna. Nebyla též prokázána souvislost mezi intenzitou transakcí a konkrétními integračními kroky. Jistý vliv na rozhodnutí elit přistoupit k integraci má vnější prostředí, ať již jako hrozba, poskytovatel pomoci, nebo vzor. Závěrem lze však uvést ještě další možné vysvětlení, vycházející z dlouhé tradice nesplněných usnesení a neimplementovaných rozhodnutí přijatých v rámci afrických integračních uskupení.⁵⁹ Radikální kritik OAJ Elenga M'Buyinga označil praxi OAJ za „panafrickou demagogii“, jejíž podstatou je vyhlašování budování africké jednoty při vědomí neschopnosti dosáhnout tohoto cíle nebo přímo při nepřátelství k tomuto cíli.⁶⁰

Variantě, že vytvoření Africké unie bylo symbolickým gestem, které nebude mít žádný zásadní vliv na život Afričanů, by zejména nasvědčovala skutečnost, že pokrok v regionální integraci, který měl podle abujské smlouvy předcházet vytvoření Africké unie, zůstává nejen za cíli stanovenými Lagoským akčním plánem, ale i za cíli definovanými abujskou smlouvou. Z regionálních uskupení, s nimiž abujská smlouva počítá jako s pilíři Africké hospodářské a měnové unie (Unie arabského Maghrebu, Hospodářské společenství západní Afriky, Společný trh východní a jižní Afriky, Společenství pro rozvoj států jižní Afriky a Hospodářské společenství středoafriických států), nevyvíjí Unie arabského Maghrebu⁶¹ žádné aktivity. Hospodářské společenství středoafriických států (CEEAC)⁶² zase zcela paralyzovala válka v Demokratické republice Kongo, v níž se členové společenství angažovali na opačných stranách konfliktu. Integraci v západoafrickém regionu komplikuje pluralita integračních uskupení – Hospodářského společenství západoafrických států (ECOWAS)⁶³ a Hospodářské a měnové unie západní Afriky (UEMOA).⁶⁴ Vzhledem k existenci UEMOA tak nebylo realizováno např. rozhodnutí ECOWAS z roku 1987 o zavedení společné měny k roku 2000. ECOWAS vážně trpí také skutečností, že členské státy nejsou vždy ochotny podepsané protokoly ratifikovat a implementovat (např. protokol o volném pohybu osob z roku 1992), přičemž sankce za porušování dohod nebo jejich neplnění nejsou příliš účinné. Pluralita integračních uskupení je problémem rovněž ve východní Africe. Vedle Společného trhu východní a jižní Afriky (COMESA),⁶⁵ charakterizovaného nízkou soudržností a v posledních letech vystupováním členských států, bylo obnoveno Východoafrické společenství,⁶⁶ které se může opírat o výrazně vyšší vzájemnou závislost členských států. Další východoafrické regionální uskupení – Mezivládní úřad pro rozvoj (IGAD)⁶⁷ – sdružuje i státy, které spolu v nedávné době válčily (Etiopie a Eritrea) nebo se obviňují z podpory protivládních hnutí (somálská prozatímní vláda

Etiopii). Společenství pro rozvoj jižní Afriky (SADC)⁶⁸ lze označit za úspěšný příklad regionální integrace v Africe, ačkoli nikoli všechny jeho členské státy dokázaly držet krok s postupem integrace. S Jihoafrickou celní unií (SACU)⁶⁹ abujská smlouva nepočítá.

Vedle ne zcela přesvědčivých výsledků regionálních uskupení lze pochybovat i o pravděpodobnosti implementace Protokolu o ustavení Rady míru a bezpečnosti Africké unie, zvláště pak o reálných možnostech zamýšlených Afrických sil rychlé reakce. Vzhledem k výši nákladů spojených s vysíláním mírových sil je zcela namístě jistá skepse, budeme-li se tázat, zda bude Africká unie schopna splnit své závazky intervenovat nejen v případě zločinů proti lidskosti, ale i na žádost členského státu. Dosud jedinou mírovou operací provedenou pod záštitou panafrické organizace poznamenal právě rozpor mezi deklarovanou vůlí organizace a jejími omezenými kapacitami. Určité problémy působí také opuštění principu automatického uznávání faktických vlád, jak ukazuje případ Madagaskaru, kde se Africká unie ujala role posuzování ne zcela jasného případu změny vlády. Obecně lze souhlasit s prospěšností principu neuznávání neústavních převratů, protože tento princip od podobných kroků odrazuje, pokud by však přesto k řadě neústavních změn vlád došlo, tak by se lehce mohlo stát, že by Africká unie fakticky přestala být organizací zahrnující celý kontinent.

Bohatá historie africké integrace ukazuje, že nejvážnějším problémem není schvalování plánů nebo dohod státníky, ale jejich uvádění do praxe. Jistou souvislost bychom zde mohli hledat s poměrem mezi institucionalizovanou a neformální sférou v afrických postkoloniálních politických systémech. Pokud je v Africe „*neoficiální důležitější než oficiální*“⁷⁰ a pokud „*ve většině afrických zemí není stát ničím více než dekorací, pseudozápadní fasádou maskující realitu hluboce personalizovaných politických vztahů*“⁷¹ pak nemohou rozpory mezi oficiálně přijímanými plány a jejich uskutečňováním příliš překvapovat. Dopad uzavření dohody o snížení cel na rozvoj obchodu může být například znehodnocen tolerováním svěvolného vybírání poplatků za průjezd po komunikaci ze strany ozbrojených složek.

¹ Iniciativa NEPAD nastoupila v říjnu 2001 na místo tzv. Nové africké iniciativy, která vznikla propojením tzv. plánu Omega a Programu miléniového partnerství pro africké zotavení v červenci 2001. Iniciativa NEPAD se ztotožňuje s tzv. miléniovými rozvojovými cíli (snížení počtu osob žijících v extrémní chudobě na polovinu, zajištění školní docházky pro všechny děti, omezení kojenecké a dětské úmrtnosti o dvě třetiny, snížení mateřské úmrtnosti o tři čtvrtiny, a to do roku 2015). NEPAD chápe oddlužení a rozvojovou pomoc pouze jako krátkodobé řešení, v dlouhodobé perspektivě pak vyzdvihuje význam soukromých investic. Jejím cílem je tedy učinit Afriku pro investory přitažlivou. Dokument obsahuje pasáže zdůrazňující potřebu ochrany vlastnických práv, dobrého vládnutí, rozvoje infrastruktur a komunikací, stejně jako udržení bezpečnosti a míru. V procesu vedoucím ke vzniku NEPAD byl zvláště aktivní jihoafrický prezident Mbeki, nigerijský prezident Obasanjo, senegalský prezident Wade, egyptský prezident Mubarak a alžírský prezident Bouteflika. Podrobněji viz <http://www.nepad.com>

² Zakládající akt Africké unie byl schválen na summitu OAJ v Lomé 11. 7. 2000 a vstoupil v platnost 26. 5. 2001 (měsíc poté, kdy jej ratifikovala Nigérie jako 36. členský stát OAJ). Lusacký summit OAJ však rozhodl o tom, že Charta OAJ zůstala ještě po dobu jednoho roku v platnosti.

³ Viz článek 17–19, Constitutive Act of the African Union, s. 12, <http://www.africa-union.org> (30. 10. 2002). Protokol o ustavení Panafrického parlamentu schválil již summit OAJ v Lomé v roce 2000. Do roku 2002 jej podepsalo 21 členských států, z toho jej tři státy také ratifikovaly.

⁴ Viz článek 6, 10 a 20, Constitutive Act of the African Union, s. 7–12, <http://www.africa-union.org> (30. 10. 2002).

⁵ První z těchto výjimek (nepočítáme-li případ Nicolase Grunitzského, kterému byla odepřena účast na ustavující addisabebské konferenci OAJ vzhledem k tomu, že se moci chopil po vojenském převratu proti svému předchůdci Sylvanu Olympiovi) bylo možné zaznamenat v roce 1964, kdy nebylo konzskému předsedovi vlády Moisemu Tshombemu umožněno zúčastnit se káhirského summitu OAJ. Pro radikální státy nebyla jeho osobnost vzhledem k roli, kterou sehrál v katanžské secesi a zavraždění Patrice Lumumby, přijatelná. V roce 1966 opustilo zasedání Rady ministrů OAJ v Addis Abebě na protest proti přijetí ghanské delegace, vyslané Radou národního osvobození Ghany (která svrhla prvního ghanského prezidenta Nkrumaha), pouze sedm delegací. Po převratu v Ugandě v roce 1971, jímž se moci chopil generál Idi Amin, nebylo ugandské delegaci umožněno zúčastnit se 16. řádného zasedání Rady ministrů v únoru 1971 a summit OAJ byl přeložen z ugandské Kampaly do Addis Abeby. V dubnu 1980 byla liberijskému ministru zahraničí odepřena účast na Ekono-

- mickém summitu OAJ v Lagosu. Důvodem byla skutečnost, že plukovník Samuel Doe, který se zmocnil vlády převratem, při němž byl zabit liberijský prezident a předseda OAJ William Tolbert, neuposlechl výzvy Rady ministrů OAJ. Ta sice explicitně uznala právo členských států měnit svou vládu jakýmkoli způsobem, ale vyzvala Samuela Doeho ke zdrženlivosti při zacházení s úředníky odstraněné vlády. Třináct liberijských ministrů a vysoce postavených osob nebylo však ušetřeno a skončilo před popravčí četou na pláži u Monrovie.
- ⁶ Kvůli otázce uznání čadské vlády Hisseneho Habrého ztroskotal druhý pokus o uspořádání 19. summitu OAJ v libyjském Tripolisu. Vzhledem k tomu, že se OAJ angažovala při ustavování přechodné vlády národní jednoty Goukouni Oueddeie a že ji nairobský summit OAJ v roce 1981 podpořil, odmítaly mnohé africké státy automatické zaujetí místa delegací, vyslanou vládou bývalého ministra obrany a vůdce povstaleckého hnutí Ozbrogene síly severu (FAN) Hisseneho Habrého. Státy, které Habrého podporovaly (mimo jiné Pobřeží slonoviny, Senegal a Niger), poté opustily Tripolis. Devatenáctý summit OAJ se tak v Tripolisu neuskutečnil, počet jeho účastníků nedosáhl totiž požadované dvoutřetinové většiny.
- ⁷ Viz článek 4 a 30, Constitutive Act of the African Union, s. 6 a 15, <http://www.africa-union.org> (30. 10. 2002). Změna postoje k otázce neústavních změn vlády byla již předmětem jednání summitu OAJ v Alžíru v roce 1999.
- ⁸ Viz článek 23, Constitutive Act of the African Union, s. 13, <http://www.africa-union.org> (30. 10. 2002). Postih států neplaticích příspěvků by mohl znamenat upření práva vystupovat na zasedáních, práva hlasovat nebo práva kandidovat na funkce v Africké unii.
- ⁹ Viz Andemicael, Berhanykun – Davidson, Nicol: The OAU: Primacy in Seeking African Solutions within the UN Charter. In: El-Ayouty, Yassin – Zartman, William I. (eds.): The OAU after Twenty Years. New York: Praeger, 1984, s. 116. Příslušná rezoluce OAJ viz 17. vrcholná konference Organizace africké jednoty. Dokumenty a prameny ke studiu mezinárodních otázek, 9/1981. Praha: FMZV, 1981, s. 22–23.
- ¹⁰ Viz článek 19 Charty Organizace africké jednoty, Organization of African Unity. Charter of the Organization of African Unity. Protocol of the Commission Mediation, Conciliation and Arbitration. Functions and Regulations of the General Secretariat, Addis Ababa, 1965, s. 11.
- ¹¹ Do řešení války mezi Alžírskem a Marokem v roce 1963 se zapojil etiopský císař Haile Selassie a malijský prezident Modibo Keita. Tanzanský prezident Julius Nyerere se pokoušel přispět k řešení konfliktu mezi Keňou a Somálskem, keňský premiér Jomo Kenyatta se snažil dosáhnout mírového řešení konfliktu v Kongu, bývalý jihoafrický prezident Nelson Mandela se angažuje při řešení konfliktu v Burundi apod.
- ¹² African Standby Force.
- ¹³ Viz <http://www.au2002.gov.za> (15. 8. 2002).
- ¹⁴ Viz tamtéž.
- ¹⁵ Společnou celokontinentální obranu, včetně vytvoření společného vrchního afrického velitelství, skládajícího se z náčelníků generálních štábů nezávislých afrických států, požadovaly státy tzv. casablanské skupiny (Ghana, Guinea, Mali, Maroko, prozatímní alžírská vláda a Sjednocená arabská republika). Viz Konference afrických států v Casablance. Dokumenty a prameny ke studiu mezinárodní politiky. Praha, 1961, s. 3.
- ¹⁶ Návrh na vytvoření Africké obranné organizace počítal s dobrovolným členstvím a s respektováním suverenity členských států. Státy, které by se rozhodly pro členství, by pro ni vyčlenily jednotky, které by byly využity pouze na žádost členského státu se souhlasem Rady ministrů OAJ a státu, který by síly poskytl. Většina členských států OAJ nebyla však ochotna institucionalizovat kolektivní obranu a ustavit jakékoli společné síly nebo stálé poradní orgány. Proto návrh na vytvoření Africké obranné organizace v březnu 1965 zamítla Rada ministrů a poté i Shromáždění hlav států a vlád v říjnu 1965.
- ¹⁷ Viz Meyers, B. David: An Analysis of OAU' s Effectiveness at Regional Collective Defense. In: El-Ayouty, Yassin (ed.): The Organization of African Unity After Ten Years. New York: Praeger, 1975, s. 120.
- ¹⁸ O vyslání afrických mírových sil do Čadu rozhodla lagoská konference, na níž se zástupci čadských frakcí v srpnu 1979 dohodli na vytvoření přechodné vlády národní jednoty. Ze států, které původně nabídl své jednotky do afrických mírových sil, poskytlo stanovený počet vojáků pouze Kongo. Guinea a Benin oznámily, že nemohou nést náklady spojené s vysláním jednotek. Když se však ukázalo, že OAJ shromáždila pouze 600 000 \$ z částky 60 mil. \$ nezbytné k realizaci mírové mise, konžské jednotky, které byly v čadském hlavním městě N'Djaméně dislokovány od ledna 1980, koncem března 1980 opustily Čad. Během svého krátkého působení konžské jednotky vůbec do bojů nezasáhly a zůstaly po celou dobu v policejních kasárnách v N'Djaméně. Freetownský summit OAJ v srpnu 1980 ve své rezoluci o Čadu podpořil prozatímní vládu národní jednoty a potvrdil záměr vyslat do Čadu mírové síly OAJ. Když však nebyly vyslány žádné jednotky, začal předseda přechodné vlády národní jednoty Goukouni Oueddeie jednat s libyjským vůdcem plukovníkem Kaddáfím o možnosti libyjského angažmá při posilování autority vlády. Proti přechodné vládě se mezitím postavil Hissene Habré, jehož ambice mohla uspokojit pouze funkce prezidenta a který Oueddeiovo sblížení s Kaddáfím pochopil jako svou příležitost. Výsledkem jednání mezi Goukounim Oueddeiem a plukovníkem Kaddáfím bylo vyslání početných libyjských sil do Čadu v prosinci 1980. Libyjsí vojáci vytlačili z N'Djamény Habréovy síly a prosadili demilitarizaci města. Libyjská intervence ale paradoxně přispěla k realizaci původního záměru OAJ, počítajícího s vysláním afrických mírových sil. Libyjský vůdce musel za svůj postup čelit ostré kritice a na schůzce s nejvyššími představiteli Čadu, Nigérie a Sierra Leone došlo k dohodě o stažení libyjských sil a o jejich nahrazení africkými mírovými silami. Libyjské síly Čad opustily v říjnu 1981 a od konce listopadu 1981 do ledna 1982 postupně zaujímaly v Čadu pozice senegalské, nigerijské a zairské jednotky. Původní záměr, aby mírové síly OAJ podporovaly autoritu přechodné vlády národní jednoty, začal

být postupně modifikován v závislosti tom, jak síly Hisseneho Habrého nabývaly na síle. Státy, které jednotky vyslaly, se přiklonily k politice přísné neutrality a již v únoru 1982 se rozhodly pro stažení svých jednotek. Ještě před stažením mírových sil však Habréovy síly počátkem června 1982 dobyly hlavní město N'Djamenu, čemuž síly OAJ nekladly žádný odpor. Viz Pittman, Dean: *The OAU and Chad*. In: El-Ayouty, Yassin – Zartman, William I. (eds.): cit. dílo, s. 297–322.

- ¹⁹ Podle koncepce, kterou Kwame Nkrumah prezentoval ve své knize *Africa Must Unite*, měla být Africká unie federací se společnou zahraniční politikou, obranou, měnou a hospodářským plánováním. Tuto koncepci se Nkrumahovi nepodařilo prosadit, Charta OAJ, schválená na addisabebské konferenci v roce 1963, vycházela vstřícně zastáncům neomezené suverenity afrických států. Ústupkem ve prospěch radikálních panafricanistů se stalo pouze slovo „jednota“ v názvu organizace, závazek nekompromisního postupu za osvobození celého kontinentu z koloniálního područí a zařazení Obranné komise, náhrady za společné nejvyšší velení. Svou představu Nkrumah prosazoval ještě na summitech OAJ v letech 1964–1965, úspěchu však nedosáhl.
- ²⁰ Viz Dougherty, James E. – Pfaltzgraff, Robert L.: *Contending Theories of International Relations. A comprehensive survey*, 3rd ed., 1990, s. 432.
- ²¹ Viz Haas, Ernst B.: *Beyond the Nation State. Functionalism and International Organization*. Stanford, 1964, s. 5–22.
- ²² Haas, Ernst B.: *The Uniting of Europe. Political, social and economic forces 1950–1957*. 2nd ed. Stanford, 1968, s. 16.
- ²³ Tamtéž, s. 10.
- ²⁴ Viz Haas, Ernst B.: *Beyond the Nation State*, cit. dílo, s. 31–50.
- ²⁵ Viz Haas, Ernst B.: *The Uniting of Europe*, cit. dílo, s. 285.
- ²⁶ Viz Haas, Ernst B.: *Beyond the Nation State*, cit. dílo, s. 48.
- ²⁷ Viz Haas, Ernst B.: *The Uniting of Europe*, cit. dílo, s. 286.
- ²⁸ Viz Haas, Ernst B.: *Beyond the Nation State*, cit. dílo, s. 48–49.
- ²⁹ Viz tamtéž, s. 126–133.
- ³⁰ Tento přístup hájil např. tanganický premiér a pozdější tanzanský prezident Julius Nyerere. S návrhem na ustavení Africké unie na základě vytvoření regionálních celních a měnových unií, které by se transformovaly v politické unie, z nichž by byla vytvořena kontinentální africká federace nebo konfederace, vystoupil též premiér nigerijského Východního regionu Okpara v roce 1961. Viz Legum, Colin: *Pan-Africanism. A short political guide*. 2nd ed. New York, 1965, s. 59.
- ³¹ Viz Červenka, Zdenek: *The Organization of African Unity and its Charter*. Praha: ČSAV, 1968, s. 12.
- ³² Viz 1. vrcholná ekonomická konferencija Organizácie africkej jednoty. Dokumenty a pramene k štúdiu medzinárodných otázok, 12/1980. Praha: FMZV, 1980, s. 5–13.
- ³³ Smlouva o založení Afrického hospodářského společenství vstoupila v platnost v květnu 1994, kdy byl potřebný počet ratifikačních listin uložen u generálního sekretáře OAJ.
- ³⁴ Viz <http://www.au2002.gov.za> (12 .8. 2002).
- ³⁵ Původně guinejský diplomat, velvyslanec ve Washingtonu a v New Yorku. V roce 1964 byl zvolen prvním generálním sekretářem OAJ, opětovně pak v roce 1968. Poté, kdy nebyl zvolen v roce 1972, opustil veřejný život a nejspíše zahynul v guinejském vězení.
- ³⁶ Generální tajemník Kodjo se při svém postupu řídil článkem 28 Charty OAJ, který proceduru přistoupení nového členského státu definoval následovně: „Každý nezávislý suverénní africký stát může kdykoli seznámit generálního tajemníka se svým záměrem přistoupit k Chartě. Poté, kdy generální tajemník tuto notu obdrží, předá ji členským státům. O přistoupení bude rozhodnuto prostou většinou hlasů... rozhodnutí každého státu bude předáno generálnímu tajemníkovi, který po obdržení potřebného počtu hlasů sdělí rozhodnutí dotyčným státům.“ Maroko, které území bývalé Španělské Sahary spravovalo, zastávalo názor, že článek 28 nebylo možné aplikovat, protože Saharská arabská demokratická republika nebyla „nezávislým suverénním“ státem. O interpretaci Charty OAJ přitom podle jejího článku 27 měla rozhodovat nikoli prostá, ale dvoutřetinová většina. S postupem generálního tajemníka dokonce nesouhlasily i některé státy, které Západní Saharu uznaly. Spor se prozatímně podařilo vyřešit tím, že se zástupci Saharské arabské demokratické republiky „dobrovolně a dočasně“ stáhly z orgánů OAJ (což umožnilo druhý pokus o uspořádání summitu OAJ v Tripolisu a poté 19. summit OAJ v Addis Abebě v červnu 1983). Viz Damis, John: *The OAU and Western Sahara*. In: El-Ayouty, Yassin – Zartman, William I. (eds.): cit. dílo, s. 273–296.
- ³⁷ Své cíle ovšem v rámci afrických integračních uskupení prosazovaly politické strany / národněosvobozencká hnutí z území, která byla pod koloniální nadvládou nebo pod vládou bělošských menšin. Hnutí usilovalo o uznání, o finanční a materiální podporu ze strany afrických organizací.
- ³⁸ Na skutečnost, že v subsaharské Africe je primárním sociopolitickým předělem vertikální štěpení, nikoli horizontální (třídní), upozorňuje např. afrikanista Patrick Chabal. Viz Chabal, Patrick – Daloz, Jean Pascal: *Africa works*. Oxford, 1999, s. 20.
- ³⁹ Senghor prosazoval zachování úzkých vztahů mezi Francií a jejími bývalými koloniemi v Africe. Aby však frankofonní Afrika mohla s Francií jednat na základě rovnosti, měla podle jeho názoru zůstat jedním celkem.
- ⁴⁰ Viz Foltz, William J.: *An Early Failure of Pan-Africanism. The Mali Federation, 1959–1960*. In: *Politics in Africa*. 7 cases ed. by Gwendolen M. Carter. New York: Harcourt, Brace & World, 1966, s. 33–66.
- ⁴¹ Viz Nye, Joseph S.: *Pan-Africanism and East African Integration*, 1965, s. 186–190.
- ⁴² Deutsch, Karl Wolfgang: *The Analysis of International Relations*. 2nd ed. Englewood Cliffs, 1978, s. 198.

- ⁴³ Viz tamtéž, s. 200.
- ⁴⁴ Viz tamtéž, s. 240–242.
- ⁴⁵ Viz Russett, Bruce M.: *Power and Community in World Politics*. San Francisco, 1974, s. 329–338.
- ⁴⁶ Tzv. „core area“. Viz Deutsch, Karl Wolfgang: cit. dílo, s. 245.
- ⁴⁷ Viz tamtéž.
- ⁴⁸ Jinak vycházejícího z neofunkcionalistického paradigmatu.
- ⁴⁹ Viz Etzioni, Amitai: *Political Unification. A Comparative Study of Leaders and Forces*. New York, 1965, s. 292–299 a 315–316.
- ⁵⁰ Viz tamtéž, s. 30–33.
- ⁵¹ Viz Červenka, Zdenek: cit. dílo, s. 13–14.
- ⁵² Viz Nkrumah, Kwame: *Africa Must Unite*. London: Heinemann, 1963.
- ⁵³ Viz <http://www.au2002.gov.za> (12. 8. 2002).
- ⁵⁴ Viz Haarlov, Jens: *Regional Cooperation in Southern Africa. Central Elements of the SADCC Venture*. Copenhagen, 1988, s. 72–85.
- ⁵⁵ Viz článek 29, ACP-EU Partnership Agreement signed in Cotonou. Brussels: Directorate General for Development, 2000, s. 22.
- ⁵⁶ Viz Meyns, Peter: *Time to Decide: Rethinking the Institutional Framework of Regional Cooperation in Southern Africa*. In: Spanger, Hans Joachim – Vale, Peter (eds.): *Bridges to the Future. Prospects for Peace and Security in Southern Africa*. Oxford, 1995, s. 38–39.
- ⁵⁷ V roce 1976 např. senegalský prezident Senghor navrhol rozšíření ECOWAS o Zair a o Angolu, aby byl vyrovnán vliv anglofonních států.
- ⁵⁸ Charles Taylor zahájil svou invazi do Libérie v prosinci 1989 právě z území Pobřeží slonoviny, jehož prezident Houphouët-Boigny nemohl liberijskému diktátorovi Samuelovi Doeovi zapomenout, že mezi příslušníky liberijské elity, které nechal Doe na pláži u Monrovie popravil, byl i jeho zeť, syn liberijského prezidenta Tolberta.
- ⁵⁹ Příkladem mohou být ustanovení Charty OAJ o Komisi pro zprostředkování, smířování a arbitráž nebo o vzniku specializovaných technických výborů, z nichž mnohé vůbec nezačaly pracovat. Dalším příkladem může být rezoluce zvláštního zasedání Rady ministrů k otázce jednostranného vyhlášení nezávislosti Rhodesií. Rezoluce, schválená většinou členských států, vyzvala členské státy, aby přerušily diplomatické styky s Velkou Británií, pokud by do týdne neukončila existenci vzbouřeneckého rhodeského režimu. Velká Británie nijak nezasáhla a většina členských států OAJ nepřerušila vztahy s Velkou Británií.
- ⁶⁰ Viz M'Buyinga, Elenga: *Pan Africanism or Neo-Colonialism. The Bankruptcy of the O.A.U.* London: Zed Press, 1982, s. 150.
- ⁶¹ Unie arabského Maghrebu byla vytvořena na základě smlouvy podepsané 17. 2. 1989 nejvyššími představiteli Alžírsko, Libye, Maroka, Mauretánie a Tuniska v marockém Marrákeši. Jejím proklamovaným cílem se stal rozvoj ekonomických vztahů, intenzifikace vzájemných obchodních výměn a následně vytvoření severoafrického společného trhu. Smlouva o Unii arabského Maghrebu obsahovala také ustanovení týkající se společné obrany.
- ⁶² Hospodářské společenství středoafriických států (CEEAC) vzniklo 18. 10. 1983 napojením Hospodářského společenství zemí Velkých jezer (CEPGL), jehož členy byly od roku 1976 Zair, Rwanda a Burundi, na Středoafriickou celní a hospodářskou unii (UDEAC), jejímiž členy byly Kongo, Gabun, Kamerun, Středoafriická republika a Čad a která navázala na Rovníkovou celní unii, která vznikla na základě Francouzské rovníkové Afriky. Členy CEEAC se staly též Svatý Tomáš a Princův ostrov, Rovníková Guinea a v roce 1999 i Angola. V letech 1992–1998 nevyvíjelo CEEAC žádné aktivity vzhledem k neplacení příspěvků členskými státy. Revitalizace společenství v roce 1998 se ukázala krátkodechou vzhledem k válce v Demokratické republice Kongo. Do popředí se tak vedle CEEAC dostalo Hospodářské a měnové společenství střední Afriky (CEMAC), zahrnující Čad, Gabun, Kamerun, Kongo (Brazzaville) a Středoafriickou republiku.
- ⁶³ Zakládajícími členy Hospodářského společenství západoafriických států (ECOWAS) se 28. 5. 1975 staly Benin, Gambie, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Horní Volta, Libérie, Mali, Mauretánie, Niger, Nigérie, Pobřeží slonoviny, Sierra Leone, Senegal a Togo. Po oddělení od Guineje-Bissau se členskými státy staly též Kapverdské ostrovy. Mauretánie z organizace vystoupila v prosinci 1999. Cílem společenství bylo dosažení volného pohybu osob, zboží a kapitálu. V 90. letech se organizace ECOWAS angažovala i v oblasti bezpečnosti, když v srpnu 1990 vyslala do Libérie Monitorovací skupinu ECOWAS pro dohled nad příměřím (ECOMOG). Intervenční síly ECOMOG se skládaly převážně z nigerijských vojáků (méně početné jednotky poskytl též Ghana, Gambie, Guinea a Sierra Leone, krátkodobě též Senegal). Nigérie hrála dominantní úlohu i při pozdějším zásahu ECOMOG v Sierra Leone. Rozvoj vnitroregionálního obchodu od počátku 90. let stagnuje, za relativní úspěch organizace ECOWAS lze však považovat oblast infrastruktur (zvláště výstavbu pobřežní a transsahelské magistrály). Vážným problémem společenství zůstává neplacení příspěvků členskými státy a vzájemná nedůvěra plynoucí z nedostatku transparentnosti v oblasti implementace dohod.
- ⁶⁴ Hospodářská a měnová unie západní Afriky (UEMOA) vznikla v lednu 1994 transformací Hospodářského společenství západní Afriky (CEAO), které v roce 1973 navázalo na Západoafriickou hospodářskou a celní unii (UDEAO), která zachovávala celní a měnovou jednotu podstatné části bývalé Francouzské západní Afriky. UEMOA však kromě členů CEAO (Benin, Burkina Faso, Mali, Niger, Pobřeží slonoviny, Senegal) zahrnuje i Togo a Guineu-Bissau, čímž překročila okruh bývalých francouzských kolonií. V lednu 2000 ustavila UEMOA společný vnější celní tarif.

- ⁶⁵ Společný trh východní a jižní Afriky (COMESA) vznikl v listopadu 1993 transformací tzv. Preferenční obchodní zóny východní a jižní Afriky (PTA), která vznikla v roce 1982 pod záštitou Hospodářské komise OSN pro Afriku. V roce 1994 měl COMESA 22 členských států, avšak Tanzanie a Mosambik z organizace později vystoupily. Hlavním cílem organizace je dosažení volného pohybu zboží a osob. Některým členským státům chybí vůle implementovat protokoly o obchodě a o dopravě a mnohé členské státy neplatí příspěvky. K roku 2000 měla být mezi členskými státy COMESA zcela odstraněna cla. Ochotu realizovat tento cíl v dohodnutém termínu však vyjádřilo pouze devět států COMESA (Egypt, Súdán, Džibuti, Keňa, Madagaskar, Malawi, Mauritius, Zambie, Zimbabwe), pět členů (Burundi, Eritrea, Rwanda, Komory, Uganda) nevyloučilo, že se k zóně volného obchodu připojí později, a šest dalších členů (Namibie, Angola, Demokratická republika Kongo, Etiopie, Svazijsko, Seychely) s transformací na zónu volného obchodu vyjádřilo nesouhlas.
- ⁶⁶ Východoafrické společenství bylo vytvořeno na schůzce keňského prezidenta Moiho, tanzanského Mkapy a ugandského Museweniho v tanzanské Arushe v lednu 2001 a přihlásilo se k dědictví stejnojmenné organizace, založené v červenci 1967, která navázala na tzv. Východoafrickou organizaci společných služeb, respektive na koloniální východoafrický Vysoký komisariát, a která se v roce 1977 rozpadla v důsledku napjatých vztahů mezi Tanzánií a ugandským vládcem Idim Aminem. Smlouva o Východoafrickém společenství počítá s vytvořením Východoafrické celní unie a společného trhu, poté měnové unie a následně politické federace.
- ⁶⁷ Mezivládní úřad pro rozvoj (IGAD) vznikl v roce 1996 přejmenováním Mezivládního úřadu pro rozvoj suchem postižených oblastí (IGADD), který v roce 1986 založily státy Afrického rohu. Členskými státy IGAD jsou Džibuti, Eritrea, Etiopie, Keňa, Somálsko, Súdán a Uganda.
- ⁶⁸ Společenství pro rozvoj jižní Afriky (SADC) navázalo v roce 1992 na Jihoafrickou radu pro koordinaci rozvoje (SADCC), kterou v roce 1980 založily Angola, Botswana, Lesotho, Malawi, Mosambik, Svazijsko, Tanzanie, Zambie a Zimbabwe jako nástroj snižování hospodářské závislosti na apartheidní JAR. Působení SADCC se rozšířilo z původní spolupráce zaměřené na jednotlivé projekty i na oblast průmyslu a obchodu. Členy SADC se v 90. letech staly i Namibie, JAR, Mauritius, Seychely a Demokratická republika Kongo. Do rámce SADC byla zahrnuta i oblast bezpečnostní spolupráce, která se před pádem apartheidu odehrávala v rámci neformálního sdružení Státy frontové linie, vzniklého v souvislosti se zápasem o svržení rasistického režimu v Rhodesii. Pod záštitou SADC byly v roce 1998 vyslány intervenční síly do Lesotha, členské státy SADC nepostupovaly však jednotně v případě schvácení protidemokratické republiky Kongo v roce 1998. V oblasti liberalizace obchodu byla v roce 2000 schválena dohoda, na jejímž základě vznikla k 1. 9. 2000 Jihoafrická zóna volného obchodu, jejímiž členy se stala většina členů SADC (kromě Angoly, Demokratické republiky Kongo a Seychel). Cla mezi členskými státy byla od září 2000 snížena o 18 %, do roku 2008 má být liberalizováno 85 % obchodu a do roku 2012 má být odstraněno clo i na zbývající citlivé produkty (zbraně, munice). Čtyři nejhudší státy Jihoafrické zóny volného obchodu (Mosambik, Tanzanie, Malawi a Zambie) byly na základě dohody vyňaty z ustanovení o clech na textil po dobu pěti let.
- ⁶⁹ Jihoafrická celní unie (SACU) byla zřízena v roce 1969 v návaznosti na koloniální uspořádání, v jehož rámci tvořily protektoráty Bečuánsko, Basutsko a Svazijsko od roku 1909 jeden hospodářský celek s Jihoafrickou unií (stejně jako Jihozápadní Afrika, kterou JAU získala do správy jako mandátní území Společnosti národů). V roce 1974 vznikla tzv. Měnová zóna randu, jejíž název byl v roce 1986 změněn na Společná měnová zóna, jejímiž členy se staly JAR (nepřímě tak i Namibie), Svazijsko a Lesotho. Namibie, která se v roce 1990 stala členem SACU a v roce 1992 i Společné měnové zóny, vydává však vlastní namibijský dolar, paritně vázaný na jihoafrický rand.
- ⁷⁰ Chabal, Patrick – Daloz, Jean Pascal: cit. dílo, s. XX.
- ⁷¹ Tamtéž, s. 16.

Literatura

- Aryeetey, Ernest: *New Forms of Cooperation and Integration in Emerging Africa. Regional Integration in West Africa*. Paris, 2001.
- Carter, Gwendolen M. (ed.): *Politics in Africa. 7 Cases*. New York: Harcourt, Brace & World, 1966.
- Cawthra, Gavin: *Sub-regional Security Cooperation: The Southern African Development Community in Comparative Perspective*. Kobenhavn, 1996.
- Cox, Richard: *Pan-Africanism in Practice. An East African Study. PAFMECSA 1958–1964*. London, 1964.
- Červenka, Zdenek: *The Organization of African Unity and its Charter*. Praha: ČSAV, 1968.
- Červenka, Zdenek: *The Unfinished Quest for Unity. Africa and the OAU*. London: Julian Friedman Publishers, 1977.
- Deutsch, Karl Wolfgang: *The Analysis of International Relations*. 2nd ed. Englewood Cliffs, 1978.
- Dougherty, James E. – Pfaltzgraff, Robert L.: *Contending Theories of International Relations. A comprehensive survey*, 3rd ed., 1990.
- El-Ayouty, Yassin (ed.): *The Organization of African Unity After Ten Years*. New York: Praeger, 1975.
- El-Ayouty, Yassin – Zartman, William I. (eds.): *The OAU after Twenty Years*. New York: Praeger, 1984.
- Etzioni, Amitai: *Political Unification. A Comparative Study of Leaders and Forces*. New York, 1965.
- Haarlov, Jens: *Regional Cooperation in Southern Africa. Central Elements of the SADCC Venture*. Copenhagen, 1988.
- Haas, Ernst B.: *Beyond the Nation State. Functionalism and International Organization*. Stanford, 1964.

- Haas, Ernst B.: The Uniting of Europe. Political, social and economic forces 1950–1957. 2nd ed. Stanford, 1968.
- Hughes, A. J.: East Africa: Kenya, Tanzania, Uganda. Harmondsworth, 1969.
- Hughes, A. J.: East Africa: The search for Unity, Kenya, Tanganyika, Uganda and Zanzibar. Harmondsworth.
- Chime, Chimelu: Integration and Politics Among African States. Uppsala, 1977.
- Kawawa, R. M.: Towards African Unity. Dar es Salaam, 1963.
- Кузнецова, М. А.: Восточная Африка – проблемы интеграции. Москва, 1977.
- Langhammer, R. J.: Handelsliberalisierung oder gemeinsame Entwicklungsplanung bei der Integration von „least developed countries“. Kiel, 1973.
- Legum, Colin: Pan-Africanism. A short political guide. 2nd ed. New York, 1965.
- Maasdorp, Gavin – Saville, Adrian: The SADC Economies – Waiting for South Africa. Johannesburg, 1994.
- M'Buyinga, Elenga: Pan Africanism or Neo-Colonialism. The Bankruptcy of the O.A.U. London: Zed Press, 1982.
- Nkrumah, Kwame: Africa Must Unite. London: Heinemann, 1963.
- Nye, Joseph S.: Pan-Africanism and East African Integration, 1965.
- Nyerere, Julius: East African Federation. Freedom and Unity, Dar es Salaam.
- Ohlson, Thomas – Stedman, Stephen John: The New Is Not Yet Born. Conflict Resolution in Southern Africa. Washington, 1994.
- Rädcl, Fritz: Wirtschaftliche Zusammenarbeit im südlichen Afrika. Tübingen, 1969.
- Russett, Bruce: Power and Community in World Politics. San Francisco, 1974.
- Spanger, Hans Joachim – Vale, Peter (eds.): Bridges to the Future. Prospects for Peace and Security in Southern Africa. Oxford, 1995.
- Thompson, Vincent Bakpetu: Africa and Unity. The evolution of Pan-Africanism. London, 1969.
- Welch, Claude E., Jr.: Dream of Unity. Pan-Africanism and Political Unification in West Africa. New York: Cornell University Press, 1966.

Internetové stránky

- <http://www.africa-union.org>
- <http://www.au2002.gov.za>
- <http://www.comesa.org>
- <http://www.eachq.org>
- <http://www.ecowas.int>
- <http://www.igad.org>
- <http://www.nepad.com>
- <http://www.sadc.int>
- <http://www.uemoa.int>